

Medaljens bagside

Jødiske flygtningeskæbner
i Danmark 1933-1945

Medaljens bagside

**Jødiske flygtningeskæbner
i Danmark 1933-1945**
af Vilhjálmur Örn Vilhjálmsson

Forlaget Vandkunsten

Indhold

7	Prolog
15	Kapitel I Før 1933
25	Kapitel II 1933-39
31	Harald Mendelssohn
35	Miron Jacobs historie
37	Hold fingrene fra de danske piger
39	Bagerlærlingen Egon Katz
45	Anschluss og de østrigske jøder i Danmark
55	En familie reddet af Heinrich Himmler
60	Jenny og Franziska Koopmann
62	Fanny og Werner Fränkel
66	Selly og Emilie Eichwald og deres ægtefæller
71	Kapitel III 1940-45
72	Tyske krav og danske tilbud
83	Ruth Fanni og Schulim Niedrig
97	Ernst Platzko
108	Fra børnelejr til interneringslejr
114	Alfred Kempners anden udvisning
118	Hans Georg Steilberger
120	Hvad Rolle spiller et enkelt Menneskeliv i det store Kaos?
124	Michael Kempa
126	De ti russere
128	Det blev ham for meget
135	Szymon Zajtmann
149	Paul Pinkas Koppel
159	Leon Weitz
168	Stefan Ludwik Jacób Glücksman
171	Paula Stark
172	Else Pomeranz (Nielsen)
174	Julius og Irma Barasch
184	Heinz Michel

196	Liselotte Schlachcis
203	Brandla Wassermann, Ursula Wassermann, Jacky Siegfried Wassermann, Denny Wassermann
215	Rudolf Reichenbach
220	Kurt Bolz
255	Fritz Schlesinger
265	Lahrssa Troup
276	Louis Lichtenstein

285 **Kapitel IV Samarbejde og hukommelsestab**

317 **Kapitel V De vendte ikke tilbage**

357 **Epilog Adgang til Udlændingesager**

367 **Noter**

449 **Litteratur**

461 **Personregister**

470 **Tak**

Prolog

Denne bogs tilblivelse har sit udspring i Island. Og alligevel handler bogen mindst af alt om islandske forhold¹.

Det var forskningen i den unge tyske jøde Alfred Kempners (fig. 48) og andre jøders skæbne som uønskede i og udviste fra Island der satte forfatteren på sporet af forholdene for jødiske flygtninge i Danmark i 1930erne og 40erne.

Forfatteren fandt i 1997 i Rigsarkivet og i Rigspolitiets arkiv optegnelser og dokumenter der ledte hans forskning ad andre spor. Det var i journalregistrene for årene 1940-43 fra Justitsministeriets 3. Ekspeditionskontor, som tog sig af udlændingesager. I disse registre fik forfatteren øje for jødiske navne, eller det der kunne være jødiske personer, journaliseret under gruppen »udvisning«. Samtidig fandt han i den håndskrevne udvisningsprotokol fra Rigspoliet, Tilsynet med udlændinge, i mange tilfælde de samme personer registreret som udviste til Tyskland. Og det vakte interessen for de danske omstændigheder ved samme sag.

Men som nævnt, beretningen om forholdene i Danmark begyndte med forholdene i Island.

Var man jøde, og lykkedes det for en jøde at komme til Island i 1930erne, var man ikke lige så velkommen som andre udlændinge eller medlemmer af andre trosretninger. Var man en statsløs jøde på flugt fra nazismens forfølgelser, blev man efter 1936 oftest afvist eller udvist. Man kunne ikke få opholdstilladelse eller arbejde ligesom andre flygtninge. For jøder blev i reglen ikke defineret som politiske flygtninge og derfor ikke behandlet i henhold til internationale aftaler om flygtninges vilkår. Ikke forskelligt fra administrationen i Danmark, som på det tidspunkt i øvrigt ikke blandede sig meget i sådanne islandske anliggender.

I Island var der i forvejen ingen jøder og ingen fare for antisemitisme i befolkningen, forårsaget af flere jøder. I Danmark var den hyppigste forklaring på en restriktiv asylpolitik over for jøder som var flygtet fra det nazistiske Tyskland, at man ønskede at imødegå risikoen for en stigende antisemitisme grundet en voksende jødisk befolkningsgruppe.

Mens Island i 1930erne lukkede sine havne og forbeholdt erhvervsvirksomhed for islandske hænder, satsede en hel del islændinge på Hitler og nazismen som en mulighed for at få opfyldt deres trang til at løsrive sig fra Danmark. Tre islændinge der var store beundrere af nazismen, opsøgte i 1939 Friedrich Christian Prinz

zu Schaumburg-Lippe for at bede ham om at påtage sig rollen som Islands konge i tilfælde af at lejlighed bød sig til. Prinsen, som gjorde karriere i nazipartiet fra 1929 samt som embedsmand i Det tredje Rige, tog sagen lige så alvorligt som sine islandske gæster, der håbede på en snarlig tysk overtagelse af landet. Prinsen gik til Goebbels, som ifølge prinsen godt kunne lide ideen, men udenrigsminister von Ribbentrop afviste prinsens ærinde².

I 1933 blev der stiftet et lille parti af nazister, som i 1934 udviklede sig til et regulært naziparti (Flokkur Þjóðernissinna). Partiet blev dog aldrig populært nok til at få pladser i Altinget, det gik i sig selv og medlemmerne søgte i 1938 ind i andre partier. De førende islandske nazister interesserede sig for den islandske racerenhed, ikke ulig mange andre politikere i Island. Af gode grunde kunne de ikke gøre jøderne i Island til deres hovedfjender al den stund der praktisk taget ikke var nogen. Men alligevel så de jøder og jødiske komplotter alle steder. Politikeren Ólafur Thors, der var søn af Thor Jensen, en vajsenshusdreng fra København som blev Islands rigeste mand, blev udråbt til »en ærværdig rabbiner« i en af de islandske nazisters pamfletter. Ólafur Thors havde dog, så vidt vides, ikke noget »jødisk blod« i årene.

De få jødiske flygtninge der kom til Island, fik ikke nævneværdige problemer med de islandske nazister. Det var derimod de islandske myndigheder som voldte vanskeligheder. Jøder var ikke velkomne i landet.

I slutningen af 1930erne havde Hilfsverein der Juden in Deutschland følerne ude i Island, ligesom i andre lande, for at finde et egnet tilflugtssted, især da alle de europæiske lande efterhånden havde lukket døren for jøderne. I rundskrivelse Nr. 378 til Auswanderberater im Reich rapporterede man i februar 1939 om forholdene for jøder i Island. Hilfsverein konkluderede at der næppe kunne blive tale om en stor indvandring af jøder til landet. Meddelelsen om forholdene var Hans Mann (eller Chanoch ben Selig, som var hans jødiske navn), en ung jøde fra Berlin der var flygtet til Island med sin aldrende mor. De havde underskrevet en kontrakt med de islandske myndigheder der muliggjorde udvisning når lejlighed bød sig. Hans Manns rapportering om Island til Hilfsverein var ikke til at misforstå:

»Hermed meddeler jeg Hilfsverein, at Hans R. [Rottberger, Hans Manns svoger], som kom hertil i juni sidste år, efter at han har fået afslag på opholdstilladelse, er blevet udvist fra Island. Jeg er dog sta-

Fig. 1. Det var ved et sådant scenario efter et middagselskab i det danske gesandtskab i Reykjavík i 1937 at jødiske flygtninge kunne hjælpes. Legationssekretæren C.A.C. Brun, der sidder midtfor i den forreste række (den tredje fra venstre) med den islandske førsteminister ved sin venstre hånd, hjalp to jødiske familier som ikke fandt nåde hos de islandske herrer. Her hjalp måske cognacen og cigarerne, for førsteministeren gav efter middagen C.A.C. Brun et løfte om en kort frist til en udvisningstruet jødisk familie: »Island har altid før været et rent nordisk Land, frit for Jøder, og de der er kommet ind de sidste Aar skal ud igen« sagde den islandske førsteminister. Foto C.A.C. Brunns privatarkiv i hans efterkommeres eje.

dig her med min mor. Vi har ingen opholdstilladelse ... Vi vil gerne væk fra dette uvenlige og ugæstfrie Polarland, hvis vi bare kunne.

Embedsmændene skaber alle tænkelige vanskeligheder for at forhindre udlændinges videre bosættelse. En udlænding får kun opholdstilladelse hvis han får anbefaling fra en Islænding som specialarbejdsstyrke der ikke allerede findes i landet. Arbejdsløshed og armod i landet tvinger myndighederne til disse foranstaltninger.

Jeg forsørger mig og min mor som landarbejder, men kan ikke anbefale nogen at arbejde med landbrug her. Den levevis og de strabadser der er på landet, er i længden uudholdelige for mennesker fra Europa. Hovedernæringen består af fisk og saltkød, frugt og grøntsager mangler fuldstændigt. De frygtelige polarstorme gør det umuligt. Jeg er syg efter mit sidste arbejdssted og er kommet til Reykjavík, hvor min mor bor på et lille værelse. Jeg er blind på det ene øje (hornhindebetændelse) og har udslæt på hele kroppen (stofskiftesygdom). Mine bestræbelser går ud på at komme til et venligere land. Denne afskæthed fra alt jødisk er næppe til at bære. Jeg kender kun to jøder her. Begge er blevet gift med islandske statsborgere for ikke at blive udvist³. Men virkeligheden var endnu værre end Hans Mann beskrev den.

I november 1937 henvendte Hans Rottberger (Hans Manns svoger, se fig. 138) sig til det danske gesandtskab i Reykjavík og bad om

hjælp, fordi han og hans familie var truet med udvisning. Han var blevet indklaget til politiet i Reykjavík af en islænding, som mente at Rottberger frarøvede ham markedet med sin produktion af lædervarer. En legationssekretær i det danske gesandtskab i Reykjavík, C.A.C. Brun, som også i andre tilfælde hjalp jøder i Island, forsøgte at gøre hvad han kunne, fordi som han skrev i sin dagbog: »Er Nazi's Jødepolitik maaske i Princippet nødvendig, oprøres man, naar man stilles overfor konkrete Tilfælde og nordiske Lande bør ikke være inhumane«. Han fik legationsrådets tilladelse til at tale den jødiske families sag over for den islandske førsteminister, Hermann Jónasson, over en middag den samme aften. Legationssekretæren skrev: »Efter Bordet søgte jeg Førsteministeren. Han stiller sig overordentligt forstaaende overfor mine Argumenter og bemyndiger mig, til at meddele den lille Jøde, at vel skal han ud – det er et Princip, Island har altid før været et rent nordisk Land, frit for Jøder, og de der er kommet ind de sidste Aar skal ud igen – men: Rottberger kan faa en Frist til Foraaret til at afvikle sine Affairer. Udmærket!⁴.

Inden familien Rottbergers udvisning til Danmark i maj 1938, skrev den største islandske avis: »Det må hilses velkomment, at myndighederne har vist handlekraft over for det Landstrygerpak ... Forhåbentligt vil myndighederne sørge for ... at udlændinge, der endnu opholder sig her uden opholdstilladelse ufortøvet sendes ud af landet⁵.

En ung jøde, Alfred Kempner fra Leipzig, kom allerede i 1935 til Island efter først at have opholdt sig i København, hvortil han var kommet for at få arbejde hos sin morbror hvad han imidlertid aldrig fik lov til. I Island fik han hurtigt arbejde på landet, men lønnen var ringe. I januar 1938 blev han arbejdsløs. Han prøvede at tjene lidt ved privatundervisning, men de penge rakte ikke til at betale den lille gæld han skyldte indehaveren af det pensionat han boede på i Reykjavík. Ejeren af pensionatet kontaktede politiet, som anholdt Alfred Kempner for at være uden midler. Han blev sendt med det første skib til Bergen i Norge. Men dér nægtede myndighederne at tage imod ham. Tilbage i Reykjavík forklarede Kempner at han havde familie i København.

Ud skulle han, koste hvad det koste ville. Mens politimyndighederne planlagde hvad de skulle gøre af ham, sad Alfred Kempner i Reykjavíks fængsel. I maj 1938 blev han så sendt til København med følgepapirer skrevet af chefen for fremmedtilsynet i Island, bilagt

en oversættelse til tysk af politirapporter fra Bergen og Reykjavík. I en følgeskrivelse oplystes:

»Med Damperen »Brúarfoss« sendes til København tysk Statsborger Hr. Alfred Kempner, der er blevet udvist her af Landet paa Grund af Mangel paa Subsistensmidler. I Henhold til et særligt Ønske overføres han til København, idet han har erklæret, at han agter at søge Opholdstilladelse der.

Jeg tillader mig at anmode om, at Politiet, dersom han ikke faar Opholdstilladelse i Danmark, besørger hans Fremsendelse til Tyskland. Derved opstaaede Omkostninger udredes selvfølgelig herfra.

Vedlagt følger hans Pas, Politiet i Bergens Rapport samt en tysk Oversættelse af en Rapport, som det herværende Politi har optaget over ham⁶.

De islandske myndigheder var således rede til at stå for alle omkostninger ved en udvisning af Alfred Kempner til Tyskland hvis man i Danmark ikke ville beholde ham.

Da denne besked blev afleveret ved Alfred Kempners ankomst til København til Fremmedafdelingen ved Rigspolitiet, var det tydeligt at den betjent der skrev rapport om sagen til Justitsministeriet, var noget fortørnet over den islandske fremgangsmåde. Han skrev: »Det burde give Anledning til Paatale, at man fra islandsk Side foretager Udvisninger paa den her anvendte Maade uden forudgaaende Samtykke fra dansk Side«. En yngre sekretær i Justitsministeriet, Erik Hastrup, som under besættelsen deltog i sagsbehandlingen ved udsendelsen af statsløse jøder og andre fra Danmark, skrev med henvisning til familien Rottberger, som blev udvist kort tid inden Kempner: »Kan man ikke fra Politiets Side nu formulere med Islænderne [*sic*], at de maa ekspedere deres Tyskere direkte til Hjemlandet, da vi ikke er interesseret i dem«⁷.

Da dette blev skrevet, havde danske embedsmænd i Justitsministeriet, Udenrigsministeriet og Rigspolitiet (som indtil 1. april 1938 hed Statspolitiet) i nogle år prøvet at komme af med jødiske flygtninge, enkeltvis eller i grupper, men mest uden held. Man var i 1938 efter tyskernes Anschluss af Østrig konsekvent begyndt at afvise østrigske jøder på lignende måde. Betjenten var tilsyneladende ikke klar over at det stod islændingene frit for hvad de gjorde ved statsløse flygtninge. Alfred Kempner var oprindeligt kommet fra Danmark

til Island og kunne ifølge lovgivningen og internationale konventioner udvises til det land som han først flygtede til. Faktisk fulgte myndighederne i Island godt med i alle ændringer i lovgivningen vedrørende fremmede i Danmark, og den islandske fremmedpolitik og fremmedlovgivning efter 1918 da Island fik delvis selvstyre, afspejlede blot den politik man førte, og den lov man fulgte i Danmark. Der blev heller aldrig afsendt nogen klage eller henstilling til det islandske politi.

Alfred Kempner fik lov til at blive i Danmark på den for jøder almindelige betingelse at han forsøgte at finde andre lande at rejse til. Han fik ikke lov til at tage arbejde og måtte opholde sig her alene med økonomisk støtte fra sin morbror.

Hvad der således for forfatteren begyndte som en kortlægning af jødernes skæbne i 1930ernes Island, knyttede snart forbindelse til Danmark og til de danske arkiver. Rapporter, breve, notitser og andre dokumenter vedrørende Alfred Kempner, familien Rottberger og flere med dem oprullede en politisk og administrativ holdning og praksis samt ikke mindst menneskelige dramaer som ikke tidligere er beskrevet endsige diskuteret.

Før 1933

»Jøde, også af tro«

Rigspolitiets Fremmedafdeling

En oktoberdag i 1942 stod den 27-årige Brandla Wassermann med sine tre børn på Københavns Hovedbanegård.

Flygtninge var de. Flygtet fra et Tyskland i krig med stort set hele den omgivende verden og flygtet fra et regime der ville deres trosfæller og deres slægt til livs. Familien Wassermann var ikke kun flygtninge, men *jødiske* flygtninge.

Den lille familie søgte ly og sikkerhed i Danmark. Af en anonym dansk mand hjulpet fra Berlin til Flensburg og i oktober nattens mørke ført over grænsen, fik de natlogi hos en dansk familie for næste dag at blive sat på et tog til København.

To dage efter ankomsten til København var Brandla Wassermann med datteren Ursula på syv år samt sønnerne Jacky Siegfried på fem år og Denny på halvandet år på vej tilbage til Tyskland.

»Jøde, også af Tro«, skrev betjenten i Rigspolitiets Fremmedafdeling i rapporten.

Udvist. Af en kontorassistent ledsaget til Flensburg. Udleveret til Gestapos Grenzschutzpolizei.

Den 29. november 1942 blev Brandla, Ursula, Jacky Siegfried og Denny Wassermann sendt til Auschwitz. Kun en måned efter at de på Københavns Politigård forgæves havde bedt om asyl. Med den såkaldte »25. Osttransport« til udryddelseslejren, gaskamrene og døden. Bare fordi de var jøder.

Denne bog handler om nogle af de mennesker hvis skæbne blev flugt, udvisning og død. Den handler om myndigheder der forvaltede en lovgivning og en praksis så nøjeregnende og formelt at der til tider end ikke blev levnet plads for en smule forståelse endsige egentlig hjælp. Den handler om mennesker i nød, mennesker som ikke var ønsket i Danmark – og for de fleste af dem betød det døden i en af nazisternes udryddelsesleje.

Jøder og andre flygtninge der ikke var politisk aktive, blev som regel ikke defineret som politiske flygtninge eller blot flygtninge. De gik under benævnelsen »emigranter«, og som justitsminister K.K. Steincke formulerede det i 1938, mennesker som tilfældigvis på »Grund af, at de tilhører f. Eks. et eller andet religiøst Samfund, som Tyskland ikke længere anerkender«¹.

Historien om Danmarks besættelse kan stadig kalde på debat og uenighed faghistorikere imellem og for den sags skyld også lægfolk,

som kerer sig om Danmarks historie – og da ikke mindst besættelsestidens eftermæle.

Besættelsen er den periode i Danmarkshistorien der er skrevet flest sider om, dog uden at der er levnet megen plads til omtale af den forvaltning og de gerninger som beskrives her. Af dem der kendte til udvisningerne af asylsøgende flygtninge, muligvis glemt – eller måske fortrængt. Nogle kan tænkes at betragte den her i bogen beskrevne forvaltning som en slags dansk behagesyge over for det store naboland og siden hen de tyske besættere.

Oftene er i historieskrivningen stort set også overset. Interessen har været rettet mod mange andre problemstillinger ved besættelsestiden. Det er forståeligt at de danske aspekter, de danske ofre, den danske modstand og det danske heltemod – og for så vidt også det danske medløberi er blevet behandlet først. Økonomisk samarbejde med besættelsesmagten og de danske SS-frivillige og andre ubehagelige aspekter er så kommet til senere.

Men beretningen om udvisningen af jødiske flygtninge og dermed tilbagesendelse til det regime de var flygtet fra, står i så skarp kontrast til redningen af de danske jøder, at det tilsyneladende har været i konflikt med den gængse historiske forståelse i Danmark.

Mange mener nu at samarbejdspolitikken kan takkes for at de fleste danske jøder fik mulighed for at flygte til Sverige. Men hvordan forklarer man så udvisningen af de jøder som endnu inden oktober 1943 søgte beskyttelse i Danmark? Skyldtes deres udvisning krav fra tyskerne?

Svaret er Nej.

Ofte er det lettere at fortælle hvad en bog *ikke* handler om. På den tilsyneladende omvendte måde kan læseren i det mindste spares for falske forventninger. Denne bog handler således ikke om den danske flygtningepolitik i årene op til og under besættelsen. Men den handler i et vist omfang nok om de embedsmænd, der forvaltede den politik som medførte udvisningerne.

Bogen er mest af alt til minde om de mennesker, der var ofre for den politik og forvaltning som blev udøvet dengang. Om de mennesker hvis skæbne har været skjult, gemt og af mange glemt i over et halvt århundrede.

Denne bog handler heller ikke om hvorvidt embedsmændenes tolkning af loven, som var basis for udvisningen af statsløse jøder

og andre, var rimelig eller ej. Det må være op til læseren selv at bedømme ud fra de vidnesbyrd og de mange kilder som bliver fremlagt i bogen. Denne bog er heller ikke en dom over embedsmændene, som nu alle er døde. Deres sagsbehandling danner baggrund for den beskrivelse af de flygtningeskæbner som beskrives i bogen. Om den fremstilling så også er en dom over dem selv og over den stat de i 1930erne og 1940erne tjente, er det helt op til læseren at afgøre.

Med denne bog er det ikke ambitionen at kortlægge hele den danske flygtningepolitik. Derfor indeholder den heller ikke en analyse af om man i Danmark var bedre eller værre end i andre nationer i Europa når det kom til behandlingen af flygtninge fra det nazistiske Tyskland i 1930erne.

Nutidige europæiske forestillinger om retssikkerhed og menneskerettigheder ligger fjernt fra den tankegang der herskede i 1930erne og 40erne. Og alligevel så er besættelsestiden også en periode som indeholder den begivenhed Danmark har høstet størst anerkendelse for – nemlig de danske jøders redning til Sverige i oktober 1943. Men redningen kan ikke lægges på vægtskålen over for de udvisninger som beskrives i denne bog, og måles og vejes mod dem.

»Hvad betyder 21 udviste mennesker i forhold til alle de jøder som Danmark reddede i 1943?« Så tilsyneladende rationelt spørgsmålet er og for så vidt også kynisk det kan forekomme – så giver redningen af jøderne i 1943 ikke aflad for udvisninger af nogle få jøder i 1940-43, eller en hård politik mod jøderne i 1930erne. Hvor begivenhederne og indsatsen i de sene efterårsdage i 1943 er den udmærkelse danskere med tilfredshed og med en vis stolthed kan se tilbage på, så er udvisningerne derimod Medaljens Bagside.

Denne bog er også et mindesmærke. Til minde om de mennesker som mange danske embedsmænd ønskede at glemme. En bog om de jødiske flygtninge som ikke var så heldige at få plads på de mange fiskerbåde som fragtede Danmarks jøder og andre over til Sverige under de kolde oktobernætter i 1943. De fleste af de udviste var nemlig allerede sendt til Tyskland inden jødeaktionen fandt sted natten til den 2. oktober 1943. Oftest for egen regning og praktisk taget altid til den visse død i de tyske koncentrations- og udryddelseslejre.

Guds udvalgte – og forfulgte folk

Det jødiske folks historie er lang, og med sig bærer den beretninger om forfølgelser og grusomheder. For at forstå nogle af forudsætningerne for det syn der var på jøder i årene op til og under besættelsen, kan man for så vidt gribe hundreder af år tilbage i historien.

Men den egentlige systematiserede – om man vil »intellektualiserede« – antisemitisme i nyere tid kan med føje tidsfæstes til den 10. september 1882. Stedet var Dresden hvor den evangeliske præst og siden stifter af det tyske »Christlich-soziale Partei«, Adolf Stoecker, præsiderede over den 1. internationale anti-jødiske konference. En konference til imødegåelse af den stigende indflydelse Stoecker og andre med ham mente jøderne havde i tysk ånds- og forretningsliv.

I 1894 kom så sagen hvor den franske jødiske officer Alfred Dreyfus uretmæssigt blev idømt livsvarigt fængsel og deportation til Djævløen ved Fransk Guyana. Den antisemitisme som lå bag justismordet på Dreyfus, var langt fra et isoleret fransk fænomen. I Rusland stod en from jøde, Menahem Mendel Beilis, anklaget for at have begået et rituel mord på en 11-årig dreng, og i USA anklagedes Leo M. Frank i 1914 for mordet på en ung pige i staten Georgia. Alle var uskyldige. Men alle sagerne blev drevet af en brændende antisemitisme i de tre samfund. Dreyfus blev omsider rehabiliteret, Beilis' sag vakte stor opmærksomhed og han blev til sidst frifundet, men Leo Frank blev hængt i et træ af en ophidset pøbel, som kaprede ham fra fængslet og tog retten i deres egne hænder i byen Marietta i Georgia i 1915.

I 1905 fortsatte pogromerne i Rusland. Forfølgelser af jøder fandt også sted i Marokko. 3.000 jøder blev dræbt under pogromer i Ungarn i 1919. I takt med nationalstaternes tilblivelse og fastlæggelsen af grænser strammedes reguleringen af den trafik som passerede landenes grænser. Udvisningerne blev hyppigere end nogensinde før, og formålet med de fleste var at beskytte nationen imod en »indtrængen af elementer« som kunne svække statens fundament. I takt med nationalfølelsen voksede fremmedhadet (xenofobien), og de religiøse og seksuelle argumenter blev fulgt af de racebiologiske. Man var angst for at jøderne skulle »besudle vort folk« og stjæle pigerne.

Også i Danmark var der stærke antisemitiske strømninger. Trods jødernes begrænsede rettigheder kulminerede hadet og mistroen i jødefejder, som varede fra 1813 til 1820. Disse fejder havde rod i politiske angreb hvor jøder blev anklaget for statsbankerotten i 1813,

men også hjulpet af en dansk oversættelse af en tysk anti-jødisk bog med titlen *Moses und Jesus* – den »litterære« fejde udviklede sig til sidst i 1819 til fysiske angreb på jøder – den nyeste tyske trend i jødehad hvor pøbelen marcherede i gaderne og råbte det gammelkendte slagord »hep-hep« ad jøderne (der tolkes som en forkortelse af *Hierosolyma est perdit* eller Jerusalem er blevet tilintetgjort). Angreb på jøder og deres ejendom fandt sted i København, Odense, Slagelse og Helsingør. I slutningen af 1800-årene blev omrejsende håndværkere fra Polen og Rusland opfattet som en trussel mod Danmark. De tog efter sigende arbejde fra danske håndværkere. De kunne, hvis der ikke blev holdt øje med dem og restriktioner sat på deres færden, slå sig ned, få hele familien med fra Polen eller Rusland og »tage arbejde fra« borgerne i det nye land. Ud over det kunne immigranten være jøde. Det fremkaldte det traditionelle jødehad. Racismens argumenter, antisemitismen, den traditionelle kristne samt den biologiske, gjorde det oplagt at holde ham og lignende mennesker væk eller udvise dem. Ja, disse fremmede blev i begyndelsen af det 20. århundrede, i ideologernes tidsalder, også anset for at være ondsindede sendebud fra fremmede magter, syndikalister, som ville sætte alt på den anden ende. I Danmark havde man haft jøderne »under kontrol« siden 1600-årene. En strøm af jøder fra Østeuropa var noget man i Danmark så med frygt på. Man havde svært nok ved at acceptere de allerede herboende jøder.

Fra og med introduktionen af »Lov om Tilsynet med Fremmede og Rejsende m.M.« i 1875 og frem til 1919 fandt der 31.000 udvisninger sted i Danmark, hvoraf 14.000 udlændinge blev udvist fra Danmark med tilhold, det vil sige med påbud om ikke at vende tilbage til landet.

Den største gruppe var stadig svenskere og tyskere². Det er navnlig efter 1908 at strømmen af »polakker« fra russisk Polen, det østlige Galicien samt det tyske Schlesien tog til. Før den tid var de udviste fra Polen ikke mere talrige end for eksempel nordmænd. Udvisningerne med tilhold i perioden 1875-1915 blev i 9 ud af 10 tilfælde begrundet med arbejdsløshed og arbejdsmarkedsforhold.

Hvad forskerne af en eller anden grund ikke har sluttet ud fra deres analyser af udvisninger i perioden 1875-1919, er at de fleste af de udviste, som man hidtil har rubriceret som »polakker« og »russere«, faktisk var jøder fra det vestlige Rusland og Russisk Polen. Det var mennesker på flugt fra pogromer. Gennemgår man de tilgængelige

lister over udviste fra Rusland og Polen, kan der ikke herske nogen tvivl³. En meget stor del af de udviste fra Tyskland efter århundredeskiftet 1900 var også jøder.

På grund af frygten for en flygtningestrøm og ikke mindst på grund af den gradvist øgede indrejse af fattige jøder fra Polen og Rusland skærpede man op til og under Første Verdenskrig kontrollen med udlændinge i Danmark. Lovgrundlaget fra 1875 viste sig ikke at være tilstrækkeligt til at imødekomme den skærpede immigrationspolitik. Folketællingen i 1906 i København viser 264 jøder, og i 1911 var der 1.600. Der var i perioder antageligt langt flere, for mange opholdt sig her i kortere perioder før udvisning eller før vidererejse til England eller oversøiske mål. I årene efter 1912 skærpede man gradvis immigrationspolitikken. I 1913 fandt en administrativ stramning af fremmedloven sted, blandt andet med et krav om fremvisning af »et af en kompetent Myndighed i deres Hjemland udstedt Legitimationsdokument«, og i 1916 indførtes pas- og visumtvang. Ansøgninger om indrejsevisum skulle afgøres af danske repræsentationer i udlandet og visse tilfælde godkendes af Justitsministeriet efter indstilling fra Chefen for Statspolitiet⁴.

De polakker og russere der indvandrede og ville slå sig ned i lande som Danmark, hvor f.eks. kirkens og borgernes jødefjendtlighed ikke var så udpræget som i Østeuropa, de kom til lande i det vestlige Europa hvor indvandringen nu blev forsøgt sat under kontrol og udvisninger var blevet en systematiseret del af fremmedkontrollen.

Sådan var situationen i tiden umiddelbart efter Første Verdenskrig såvel i Danmark som i de fleste andre lande i det vestlige Europa. Den forværrede økonomiske situation i 1920'ernes og 1930'ernes Europa medførte strengere fremmedlovgivninger, visumregler og hårde konsekvenser for navnlig jøderne.

Nazismens fremmarch i Tyskland var med dens ideologiske had til jøder medvirkende til at mange tyske jøder søgte væk fra deres hjemland. Udvisningen blev i første omgang gennemført indirekte i Tyskland. Man tvang folk væk ved at tage deres arbejde og pålægge dem en række restriktioner. De der kunne, tog flugten. På den anden side af grænsen i Danmark og i andre vestlige lande blev jøderne mødt med en ambivalent holdning. Antisemitisme var ikke en tysk opfindelse. Fremmedpolitikken strammedes i takt med flygtningestrømmen fra Nazityskland. Begrundelsen for afvisninger ved grænsen og udvisningerne var som før nationaløkonomiske, men

også at man frygtede at antisemitiske følelser i det danske samfund ville blusse op hvis man tillod flere jøder at tage ophold i Danmark.

Et sådant samfund affødte en administration og embedsmænd i en »flygtningeforsorg« som ikke gav plads for medfølelse, og som ofte fulgte loven mere restriktivt end nødvendigt var. Men embedsmændenes holdning afspejlede først og fremmest den herskende holdning i samfundet. De sendte i hundredvis af jøder og andre truede tilbage til Tyskland i 1930'erne og udviste jøder under den nazistiske besættelse af Danmark fra 1940-45. Jøderne blev brikker i et makabert spil mellem diktaturet i Tyskland og et lille, følgagtigt Danmark. Nazisterne ville af med jøderne, og i Danmark og de fleste andre lande ville man ikke modtage dem. Men i Danmark gik man et skridt videre. Man forsøgte ihærdigt at komme af med dem som var kommet ind i landet, oftest med den forudindtagede mening at det var dét tyskerne ønskede.

Udlændingekontrollens historie i Danmark 1875-1930

For at forstå den strenge fremmedpolitik, som blev praktiseret i 1930'ernes Danmark og herunder udvisningen af statsløse personer under besættelsen, må man danne sig et overblik over opbygningen og tilblivelsen af udlændingekontrollen og administrationen af den i Danmark helt fra slutningen af 1800-årene.

I 1914 besluttede man, at opholdstilladelser (såkaldte *opholdsbøger*) for udlændinge kun kunne udstedes af *Chefen for Statspolitiet kontor* i København. Før den tid havde de stedlige politimestre været ansvarlige for alt udlændingetilsyn og sørget for at tilrejsende fremmede blev registreret ved Statspolitiet. Det almindelige tilsyn med overholdelse af *Lov om Fremmede og Rejsende af 1875*, populært kaldet *Fremmedloven*, kom senere til at høre under Statspolitiet ved lov nr. 90 af 15. april 1916.

Af frygt for en massiv flygtningestrøm under Første Verdenskrig skærpede man kontrollen med udlændinge i Danmark, og i 1917 indførtes pas- og visumtvang. Ansøgninger om indrejsevisum som ikke kunne afgøres af danske repræsentationer i udlandet, blev afgjort af Justitsministeriet efter indstilling fra chefen for Statspolitiet.

Justitsministeriets 2. Ekspeditionskontor havde øverste jurisdiktion i pas-sagerne og herunder i opholdssager. Dette ansvar blev overdraget til ministeriets 3. kontor den 1. januar 1919 da *Fremmed-*

og *Visumafdelingen* blev oprettet under Statspolitiet. Afdelingens rolle var den generelle udlændingekontrol, der bestod i at regulere udlændinges indrejse, herunder hoteltilsyn, eftersøgning, kontrol på offentlige steder, arbejds- og boligkontrol, udrejser og i værste fald *udvisninger*. I forbindelse med sager om ansøgning om indfødsret bistod Statspolitiet ligeledes Indenrigsministeriet med indhentning af oplysninger. De såkaldte visum- og udlændingesager blev nu til, først i tusindtal og senere, i 1930'erne, i titusindtal.

Fra den 1. juni 1923 skulle ansøgninger om visum indsendes fra repræsentationerne i udlandet til Chefen for Statspolitiet hvor *Fremmed- og Visumafdelingen* udførte det politi- og ekspeditions-mæssige arbejde. *Justitsministeriets 3. kontor*, også kaldet »Justitsministeriets Indrejsekontor«, afgjorde hovedparten af Statspolitiet's visumsager ved resolution og ligeledes efter 1939 spørgsmål vedrørende udlændingesagerne.

Udlændingesagernes tilblivelse

Statspolitiet undergik i 1938 diverse strukturændringer og fik navneændring til Rigspolitiet. Fremmed- og Visumafdelingen fortsatte uden nævneværdige ændringer i bemanningen under Rigspoliti-chefen.

Da man i 1926 indførte et krav om arbejdstilladelse for fremmede, bortfaldt opholdsbøgerne formelt, men først helt i 1928. Man havde, som før nævnt, så småt indført en ny registreringsrække: *Udlændingesagerne* (udl-sager). Disse sager, som er bevaret i Rigsarkivet i dag, indeholder i praksis fremmedsager (opholdsbøger og observationssager m.m.) helt tilbage fra 1913. De såkaldte observations-sager (Obs-sager) afsluttedes i 1935, og de verserende sager af slag-sen fik nye numre og blev gjort til udlændingesager. Visumsagerne, som var blevet ført siden 1917, afsluttedes i 1939, og de uafsluttede visumsager blev ligeledes overført til udl-numre. Blev en udlænding senere genstand for sagsbehandling, ændredes sagsnummeret i forhørs-, visum-, opholds- og observationssagen til et nyt udl-nummer, og sagen placeredes blandt udlændingesagerne, oftest med en henvisning til den gamle række. Efter 1939 var udl-sagerne den eneste centrale form for registrering af udlændinge i Danmark.

I løbet af 1930'erne skærpedes fremmedlovgivningen, og der blev i 1938 og 1939 indført særskilte viseringslove, som sigtede på at for-

hindre en flygtningestrøm, navnlig af jøder, til Danmark. Den 23. november 1940 oprettede man en ny afdeling, *Visumkontoret for Danske*, under Rigspolitichefen. Det irriterede den tyske besættelsesmagt, at der var flere personer, der tog sig af de forskellige kategorier af fremmedsager og visumsager. I 1941, i forbindelse med strukturændringer og tyskernes ønsker, ændrede man Fremmed- og Visumafdelingens navn til *Tilsynet med Udlændinge*. Under Besættelsen spillede *Statsadvokaten for særlige Anliggender* en aktiv rolle i håndhævelsen af fremmedtilsynet samt i planlægningen og udførelsen af *interneringer* og *udvisninger* af statsløse personer til Tyskland. Omfanget af Statsadvokatens rolle i udvisningerne belyses i de følgende kapitler.

Justitsministeriets 3. kontor blev i 1946 delt op i to afdelinger, kaldet 3.A og 3.B. Afdeling 3.A tog sig af fremmedtilsynet med overordnet status over Rigspolitichefens *Tilsynet med Udlændinge*. I 1947 ændrede afdeling 3. A igen navn til *Justitsministeriets 5. Kontor*.

I 1952 fik Rigspolitichefen, *Tilsynet med Udlændinge* (nu også kaldet *Afdeling E*) ansvaret for at afgøre sager om visumpligtige udlændinges indrejse, og kun i tvivlstilfælde skulle sager forelægges Justitsministeriets 5. Kontor.

Udlændingekontrollen hørte under Rigspolitiets Afdeling E indtil 1. januar 1984 da den i henhold til udlændingelov 226 af 8.6. 1983 blev overført til *Direktoratet for Udlændinge* under Justitsministeriet. *Tilsynet for Udlændinge* ved Rigspolitiet (Afdeling E) blev nedlagt. Antallet af udlændingesager omfattede ved *Tilsynet med Udlændinges* nedlæggelse den 31. december 1983 i alt 836.070 registrerede numre. Visse numre repræsenterer mere end én person, f.eks. familier og børn under 18 år og i visse tilfælde en mindre samling mennesker, såsom grupper af artister.

Udlændingesagerne er i dag delt op i en ældre afdeling (sager oprettet før 1. august 1968) og en yngre afdeling (udl-nummer 550.000 ff). Delingen blev foretaget i 1973-74, og ca. 13.400 sager med udl-numre oprettet og uafsluttet før den 1. august 1968, blev omjournaliseret til nye udl-numre.

I forbindelse med regeringsskiftet i 1993 flyttede man sagsområdet fra Justitsministeriet til Indenrigsministeriet og efterfølgende i 1995 skiftede Direktoratet for Udlændinge navn til *Udlændingestyrelsen*.

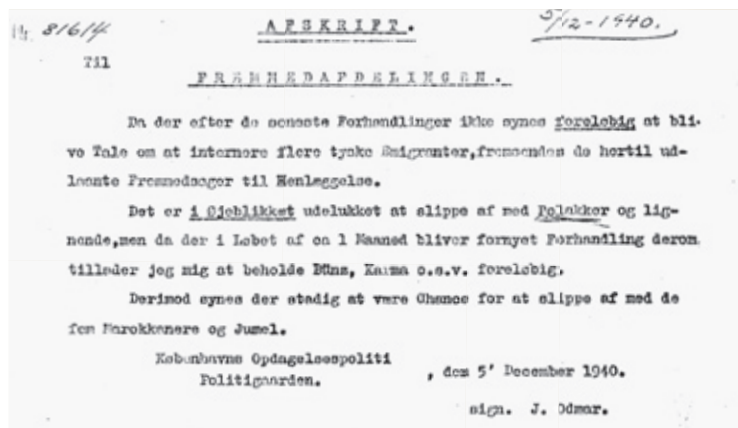

1933-39

»Umenneskelig vil man ikke være,
og menneskelig tør man ikke være
– af Hensyn til Konsekvenserne«

K.K. Steincke 1937

Fig. 26. Den 5. december 1940 var Jens Odmar, overbetjent og senere kommissær ved politiafdelingen (A.S.) under Statsadvokaten for Særlige Anliggender, i fuld gang med forhandlinger med tyskerne om »slippe af med« mennesker, som havde søgt ly i Danmark. De »Polakker og lignende« som der refereres til i Odmars notits, var blandt andet fire jødiske mænd, som den 31. januar 1941 blev udvist af Danmark. Alle døde senere i nazisternes udryddelseslejre. Dokumentet findes i Udl-sagen for Paul Pinkas Koppel i Rigsarkivet i København.

chef den 16. september 1940. Det ene tilfælde var i en sag om to tyske borgere, hvoraf én var desertør. Besættelsesmagten havde ikke begæret udvisning, og justitsminister Harald Petersen rådede til besindelse, og at sagen blev stillet i bero. Statsadvokat Eivind Larsen ignorerede det og pressede alligevel en udvisning igennem. De to tyskere blev udvist med tilhold og transporteret til Flensborg og afleveret til grænsepolitiet. Der var derimod ingen pardon for jøder i de to måneder i 1940 da Harald Petersen selv var Statsadvokat for Særlige Anliggender. Han medvirkede til udvisningen af et ungt jødisk ægtepar. Men samtidig med at Harald Petersen den 14. september 1940 forsøgte at stille udvisning af de to tyskere i bero, godkendte han udvisningen af Ernst Platzko (fig. 42), der var jøde.

Her følger beretningen om udvisninger af jøder og enkelte andre udlændinge i lignende situationer fra Danmark i årene 1940 til 44.

Ruth Fanni og Schulim Niedrig

»Jeg håber at De kan hjælpe os til vor frihed, vi er unge og vil gerne opbygge en ny tilværelse. Forhåbentlig har jeg ikke gjort Hans Majestæt vred på grund af mit bønsskrift og beder om undskyldning«²³.

(Fanni Niedrig i et brev til Kong Christian X, 8.7.1939).

Ruth Fanni Niedrig (født Seckelson), født 15.11.1920 i Wilhelmsdorf ved Berlin – bidt ihjel af hunde i Auschwitz 1943²⁴.

Schulim Niedrig, født 12.9.1910 i Oswiecim i Polen – død i august 1987 Toronto, Canada²⁵.

Fra Oswiecim til Auschwitz

Denne historie begynder i det daværende østrig-ungarske kejserdømme. I en lille by som siden skulle komme til at ligge i det Polen som skabtes efter Første Verdenskrig. På polsk hed Byen *Oswiecim*, men blandt jøder var den bedre kendt som *Oshpitzin*. Byen og dens omgivelser havde en stor jødisk befolkning, og fromme jøder var i flertal. Østrigerne brugte byens germanske navn, det senere mere kendte *Auschwitz*.

Navnet Auschwitz dukkede muligvis også for første gang op i Rigspoliets Fremmedafdeling i 1939 da den unge skrædder Schulim Niedrig og hans kone, frisør Ruth Fanni Niedrig, kom i myndighedernes søgelys og blev anholdt og fængslet efter deres flugt fra Tyskland. Ruth og Schulim blev sendt ud af landet af de danske myndigheder i 1940. I 1942 havnede de i Auschwitz.

Familien Niedrig kom fra Oswiecim. Købmand Feiweil Niedrig, der var født i Rusland, og hans kone Roza Ruchla²⁶ bestemte sig i 1915 for at udvandre til Tyskland. De flyttede med børnene Schulim, Fritz og Scheindel til Berlin. Familien levede under trange kår, for Feiweil rejste straks tilbage til Østrig og meldte sig ved den østrigske hær. Han blev taget til fange af russerne og kom først tilbage til Berlin i 1920.

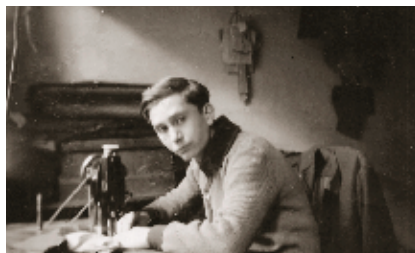

Fig. 27. Roza Ruchla Niedrig, siddende, med sin søster og sine børn Schulim, Fritz og Scheindel. Dette var et af de første fotografier som blev taget efter at familien flyttede til Berlin i 1915. Den etårige Scheindel tisesede på gulvet midt i fotoatelieret. Foto Franklin Niedrigs samling.

Fig. 28. Schulim Niedrigs første skoledag i 1916. Foto Franklin Niedrigs samling.

Fig. 29. Schulim Niedrig som ung skræddertærling i Berlin. Foto Franklin Niedrigs samling.

Familiens situation forbedredes hurtigt efter ægtemandens tilbagevenden til Berlin. Familien Niedrig klarede sig godt gennem 1920'erne og 30'erne ved hårdt arbejde og lange arbejdsdage.

Den ældste søn, Schulim, som i 1939 flygtede sammen med sin unge kone til Danmark, begyndte tidligt at arbejde for føden og kom i lære som skrædder. Han blev i 1938 gift med Ruth Fanni Seckelsohn, der var 10 år yngre end ham.

Den 28. oktober 1938 blev medlemmer af familien Niedrig fra Berlin anholdt og bragt til den polske grænse, på samme måde som tusindvis af andre jøder med polske rødder. Polen ville ikke anerkende deres polske tilhørsforhold, sådan som Tyskland krævede det, og i Tyskland blev de »ausgebürgert«²⁷.

Schulim forlod sin udviste familie for at rejse til Warszawa, hvor han boede i et halvt år mens Ruth stadig opholdt sig i Berlin. Senere rejste Schulim illegalt tilbage til hustruen i Berlin²⁸. Hun havde på det tidspunkt også modtaget en ordre om at forlade Tyskland på grund af sit ægteskab med den »polske« jøde, Schulim Niedrig. Få dage senere rejste de sammen til den danske grænse, som de krydsede den 7. maj 1939.

Den første fængsling og udvisning til Polen

Ruth og Schulim sneg sig over grænsen i nærheden af Flensborg. De overnattede på en kro de to følgende nætter og tog derefter på stop og med bus i retning mod København. Men i Nyborg blev de anholdt i færgehavnen og fængslet.

Af papirer havde de kun fødselsattester, en tysk udvisningsordre, samt et ugyldigt polsk pas for Ruth. Et bevis for Schulims polske legitimation var blevet frataget ham i Polen. Nyborg Politi sendte dem

videre til Fremmedafdelingen i København den 17. maj 1939. De blev bragt til Vestre Fængsel for at de kunne blive bragt ud af landet i medfør af fremmedlovens §14.

I Vestre fængsel skrev Ruth til sin mand. En lille kærlighedserklæring. Hendes brev illustrerer hvor stort et pres unge jøder på flugt i Europa var underkastet. Hyppigt stod de til fængsel, adskillelse i månedsviis med risiko for at få deres forhold ødelagt. Ruth skrev blandt andet:

»Nu er jeg atter beroliget, for der er jo kun 2-3 dage til jeg igen er hos dig. (Egentlig er det jo synd, hver time vi ikke er sammen). Så vil vi ikke længere skændes om bagateller, men holde helt fast sammen. Og atter ligesom før eller endnu mere være følgende: »kammerater, venner, ægtefolk og elskede«. Jeg tror bestemt, du er indforstået med denne løsning, og at du bestemt vil give mig et kys derfor. Jeg mener det virkelig alvorligt, og du må simpelt hen gennemskue mig, når jeg igen begynder at skvaldre op om skilsmisse eller andre dumheder. I virkeligheden er jeg også meget skinsyg, selv om jeg påstår det modsatte. Og jeg ønsker, at hverken du eller jeg tænker på en anden mand og på en anden kvinde. I øjeblikket læser jeg en bog for 2. gang, fordi jeg ikke har nogen anden. Men i morgen tidlig får jeg to nye bøger. Det er faktisk alt. Vær sød at holde dig sund og rask og sørg for at få nok at spise. Jeg kan jo desværre ikke passe på dig. Jeg håber, du tænker lige så meget på mig som jeg på dig. Forhåbentlig får du dette brev snart. Måske kan du også skrive til mig. Jeg ville bestemt blive glad. Det gør ligefrem ondt i hånden af den megen skriveri. I tankerne giver jeg dig et virkelig smukt kys. Det samme og endnu mere indhenter vi på tirsdag. Jeg glæder mig allerede til det. Jeg elsker dig meget højt. Mange søde kys fra din lille kone. Så langt et brev er du bestemt ikke vant til fra mig, og jeg håber, at jeg med samme har beredt dig en smule afveksling og glæde. Bliv ved med at elske mig. Først nu mærker jeg rigtigt, at jeg elsker dig, og tror næsten ikke, at jeg kunne leve uden dig. Mange søde kys fra din Ruth«²⁹.

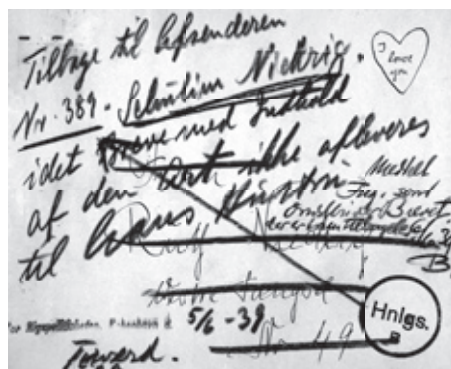
Schulim modtog aldrig dette brev fra sin kone.

Den 23. maj blev de bragt til Larsens Plads, sat om bord på M/S Sleipnir og sendt til Danzig. Alt kontrolleret af en betjent³⁰.

I Danzig blev Ruth og Schulim omgående afvist og fem dage senere returneret til København med samme skib hvis kaptajn men-

te at de selv havde foranlediget udvisningen ved at henvende sig i toldkammeret i Danzig. Én ting er dog sikkert, at hvis de ikke havde gjort det og senere var blevet opdaget af de polske myndigheder, var de omgående blevet sendt til et af de områder ved den polsk-tyske grænse hvortil tyskerne deporterede polskfødte jøder.

Fig. 30. En konvolut med en lille kærlighedserklæring fra Schulim i celle 389 til Ruth i celle 49. Brevet blev, som det fremgår af den for-tørnede politimands kommentarer på konvolutten, returneret til afsender, mens konvolutten blev bevaret i Schulims udlændingesag. Foto Rigsarkivet.

Kærestebreve og brev til Christian X

Schulim og Ruth blev ved ankomsten til København omgående anholdt og uden kendelse fængslet i to måneder, hvad der var hjemmel til i loven.

Takket været de konfiskerede breve som Ruth

og Schulim sendte, ved man i dag lidt om hvordan de unge mennesker følte, mens de sad afskåret fra omverdenen og hinanden i Vestre Fængsel.

Schulim søgte om tilladelse til at møde sin kone i fængselsgården, men den blev ikke givet³¹.

Den 5. juni 1939 sendte han fra sin celle nummer 389 et kærestebrev til sin Ruth i celle 49. Brevet blev efter at være gennemgået af fængslets censur med stor hast lagt i en kuvert og sendt til Statsadvokaten for Særlige Anliggender.

I dag kendes brevs indhold ikke. I Schulim Niedrigs udlændingesag er alene konvolutten bevaret. På den har Schulim på både for- og bagsiden skrevet »I love you« i et hjerte. En overbetjent i afdeling A.S. som havde læst brevet, skrev på konvolutten med rød blyant:

»Tilbage til Afsenderen Nr. 389: Schulim Niedrig idet Breve med Indhold af den Art ikke afleveres til hans Hustru«³².

Lidt senere sendte Schulim Niedrig dette brev til myndighederne fra sin celle:

»Ansøgning. Ansøger høfligt om velvillig prøvelse af vor bøn om at blive løsladt fra fængslet og håber at De vil imødekomme vor bøn. Kommende fra Tyskland har vi krydset den danske grænse som flygtninge uden tilladelse. Vi har fået en fængselsstraf og da jeg er

er født i Polen, blev jeg sammen med min kone sendt til Polen. Efter som jeg ikke har levet i Polen i 25 år, har jeg mistet mit statsborgerskab, og vi fik gud ske lov ikke tilladelse til at rejse ind, hvilket jeg allerede tidligere har henvist til. Bragt tilbage til København har vi nu allerede i 8 uger siddet i arresten.

Og 8 ugers fængsel er så sandelig straf nok, som intet menneske så let bliver ikendt. Ellers må vi virkelig antage, at for så dårlige mennesker som os er fængslet det bedste, hvor de kan friste deres tilværelse, og at vi må være glade for, at man sætter os i fængsel og ikke straks kaster os for hundene. Hvor mønsterværdige og forbillige de danske fængsler end måtte være, bliver for de fængslede hver time til en dag og hver dag til en evighed, og min kone og jeg har alt nok i 8 ugers fængsel, så meget mere som vi ikke er blevet idømt nogen straf.

Et kortfristet fremmedpas kunne tjene os til så hurtigt som muligt at forlade Danmark. Jeg beder Dem endnu en gang om ikke længere at holde min kone og mig i fængsel, men berede en ende på vore kvaler. Anmoder Dem venligst under hensyntagen til vores situation at træffe en hurtig afgørelse og takker på forhånd hjerteligt. Med højagtelse Schulim Niedrig Vestre Fængsel Nr 389«³³.

Ruth sendte derimod et brev til Kong Christian X. Kongen fik heller aldrig brevet at se:

»København, den 8. juli 1939 Til Hans Majestæt Kongen af Danmark! Undskyld mig venligst at jeg vover at skrive til Dem. Jeg ved imidlertid desværre hverken anden udvej eller råd.

Jeg er 18½ år gammel og har været gift siden 38. Min mand fylder 29 i september. Vi er begge jødiske og af den grund flygtet fra Tyskland til Danmark for 9 uger siden. Vi håbede her på hjælp i vore trængsler. Har imidlertid desværre indtil nu været spærret inde ...«

Efter have fortalt den danske konge hele historien om flugten til Danmark og grunden til den fortsatte Ruth:

»Vi har ikke nogen straf at afsones. Og man holder os alligevel så længe for forbrydere her. Det er allerede slemt nok, at man må flygte, og jeg synes ikke, at vi har fortjent endnu mere straf. Selv om man spærrede os inde nok så længe, kunne vi dog ikke skaffe andre papirer. Hvorfor giver man os ikke nogle fremmedpas og løslader os? Vi har gode papirer til indrejse i Nordamerika og ville derfor straks kunne rejse væk igen.

Desværre vil man jo ikke lade os blive her i Danmark, selv om vi gerne ville blive her. Af profession er min mand herre- og dame-skrædder. Konfektion og mål, også tilskærer. Jeg må hverken se eller tale med min mand. Jeg håber, at De vil hjælpe os til vores frihed, vi er unge og ville gerne bygge en ny tilværelse op. Forhåbentlig har jeg ikke gjort Hans Majestæt vred på grund af min bønsskrivelse og beder om undskyldning. Højagtelsesfuldt Ruth Niedrig, født Seckelson for tiden Vestre Fængsel nr. 6³⁴.

Hjælpekomiteen

Den jødiske hjælpekomite havde efterhånden fattet interesse for ægteparret og indset at det var havnet i en alvorlig situation. Komiteen fik myndighederne til at forlade tanken om at prøve at komme af med parret til Polen. Det kom dog helt af sig selv. Det polske gesandtskab anså, efter en afgørelse hos højere instanser i Polen, Schulim Niedrig for at være »ausgebürgert«, hvilket skulle meddeles ham i egen person i det polske konsulat. Ruth Fanni Niedrig ville konsulatet slet ikke tale med³⁵.

Landsretssagfører Kaj Simonsen, *Komiteen af 4. Maj 1933*, meddelte politiet den 22. august 1939 at man kun kunne tage stilling til om man ville hjælpe eller støtte ægteparret hvis de indfandt sig hos komiteen og forklarede deres forhold. Politiet løslod dem dagen efter. En af betjentene i Vestre Fængsel skrev:

»Fg- 389 Schulem Niedrich løslades den 23' ds. til Poli- | tiets Fremmedafdeling – Overbetjent T... | Det bedes meddelt Fangen, at han ikke vil blive | Hjemsendt til Polen, men afleveret til den jødiske | Hjælpekomité. | Den 22/8 1939 | [I håndskrift] Meddelt Fangen«³⁶.

Schulim og Ruth modtog ved løsladelsen efter det lange fængselsophold hjælp fra den jødiske hjælpekomite, i form af penge og spisebilletter. Senere skaffede hjælpekomiteen en lejlighed til parret i april 1940. De søgte visum til USA og til Italien, hvor Schulim havde opholdt sig i to år. Han håbede at ventetid i Italien ville forøge deres muligheder for at komme videre til USA. Men svarene fra konsulaterne lod vente på sig.

Under deres fængselsophold havde ægteparret Niedrig bedt om et kortvarigt fremmedpas. Sådanne pas forberedte man to gange, ligesom man lavede kartotekskort for passets udstedelse. Den 23.

februar 1940 udfærdigede Rigspolitiet orangefarvede flygtningepas (Identitetscertifikat for Flygtninge fra Tyskland)³⁷ for Schulim og Ruth Niedrig med 6 måneders gyldighed. Passene fik de dog aldrig udleveret fordi der ingen udrejsemulighed viste sig.

En lukket dør

En aften, først i maj 1940, tog Ruth alene i biografen, og Schulim blev samme aften anholdt for at tage fat i

en dør i Købmagergade. Når man 60 år senere læser om hændelsesforløbet, minder hele sceneriet om børnerimet de »Tre små kinesere på Højbro Plads«. I rapporten skrev betjentene følgende om deres anholdelse af skræddersvend Schulim Niedrig:

»3. maj 1940 I Dag Kl. ca. 23, da C.B. 414 N.N. og undertg. patruillerede på Købmagergade, blev vi opmærksom paa en Mandsperson, der spadserede foran Ejendommen Købmagergade Nr. 28, hvor »K.U.« har til Huse. – Vi iagttog at han flere Gange tog fat i Døren til Opgangen nævnte Sted uden dog at komme ind i Ejendommen. Paa vor forespørgsel Kl. ca. 23,50 forkl. han, at han ventede paa sin Hustru, der var i Kino. Vi forkl. ham, at der ikke var noget Kino i Nærheden, og da han ikke kunde gøre Rede for sin Færd og talte gebrokket dansk og ikke kunde legitimere sig førte vi ham her til Stationen. Her opgav han sit fulde Navn at være: Schulim Niedrig«³⁸.

N i e d r i g , Schulim.
f.d. 12/9 1910 i Auaschwitz
Faders Navn : Helvel Niedrig.
Faders Navn : Rosa Niedrig, f. Steh
Fotoføles Navn : Ruth Fanni Nie
Nationalitet : Tysk.
Stilling : Skrædder.
Tidligere Bopæl : Berlin.
Nuværende Bopæl : Fsbenhavn.
Alder : 30 Aar.
Haar : Blond-mørk.
Øjne : Brune.
Ansigt : Ovalt.
Nese : Lige.
Vækst : Middels.
Særlige Fendetegn : 0.
Bemærkninger : 0.

N i e d r i g , Ruth Fanni, f. Seckelson.
f.d. 15/11 1920 i Berlin-Wilmersdorf.
Faders Navn : Hans Seckelson.
Faders Navn : Elise Seckelson, f. Asendt.
Apostolens Navn : Schulim Niedrig.
Nationalitet : Tysk.
Stilling : Hustru.
Tidligere Bopæl : Berlin.
Nuværende Bopæl : Fsbenhavn.
Alder : 19 Aar.
Haar : Blond.
Øjne : Grøn.
Ansigt : Ovalt.
Nese : Lige.
Vækst : Middels.
Særlige Fendetegn : 0.
Bemærkninger : 0.

02/2 1940.
"Axværd"

Fig. 31 og 32. Schulim og Ruth Niedrigs fotografier i de flygtningepas som de aldrig fik udleveret. Der blevet lavet to sæt pas, som den dag i dag ligger ubrugte i deres udlændingesag i Rigspolitichefens arkiv i Rigsarkivet. Foto Rigsarkivet.

Fig. 33. De orange identitetscertifikater for flygtninge fra Tyskland, Nr. 311 og 313 for ægteparret Niedrig. Foto Rigsarkivet.

Fig. 34. Schulim og Ruth Fanni Niedrig, registreret af overbetjent Toxværd i februar 1940. Foto Rigsarkivet.

Hvad betjenten ikke vidste, eller måske ikke forstod på »skræddersvendens« gebrokkne dansk, var at Schulims to venner, Eduard Karp og Vera Königsberg, boede i det hus, hvor Konservativ Ungdom (K.U.) havde sine lokaler, nemlig i Købmagergade 28³⁹.

Schulim blev fængslet, og dagen efter henvendte en af betjentene sig i parrets lejlighed i Kronprinsensgade nr. 13, hvor han traf den bekymrede Ruth hjemme. Betjenten undersøgte kun om Schulims adresseoplysning var rigtig, og gik. Kort efter kom Ruth selv på stationen og forklarede at hun havde være i biografen aftenen før. Betjentene på Station 2 kontaktede Fremmedafdelingen da de opdagede at parret figurerede i Dansk Politis Efterretninger på grund af den tidligere udvisning til Polen. De blev efter ordre fra Fremmedafdelingen ført til Politigårdens fængsel til »videre foranstaltning for Opdagelsespolitiet«⁴⁰. Opdagelsespolitiet skrev endnu en rapport den samme dag om parrets skæbne i Danmark, og så gik turen igen til Vestre Fængsel »i Medfør af Fremmedloven til foranstaltning for Statsadvokat Harald Petersen«⁴¹.

Forhandlinger om menneskeliv

Ud fra den effektfortegnelse over mindre ejendele som blev taget af Schulim Niedrig ved fængslingen i Vestre Fængsel den 4. maj 1940, måtte det være tydeligt for enhver at det var en skrædder man havde anholdt. Foruden nøgler, kam og frimærker konfiskerede man et centimetermål, en rulle garn, nåle, et pren og to fingerbøl⁴².

Statsadvokat Harald Petersen fik nu deres sag, og han besluttede at henstille at Udenrigsministeriet skabte mulighed for deres tilbagesendelse til Polen. Sagen blev sendt videre til Justitsministeriet, hvor man konstaterede at man der ikke tidligere havde haft sagen på sit bord⁴³.

Politiinspektør Harry Chr. Mikkelsen Kudsk ved Politivadkaturen (Københavns Politi) anbefalede derimod ægteparrets løsladelse eftersom det var umuligt at de kom til Polen⁴⁴. Hans fornuftige holdning kom blandt andet til udtryk i denne kommentar:

»Rent bortset fra, at det i | Øjeblikket maa anses for haabløst, | at søge at faa disse Flygtninge til | Polen synes ingen Rimelig- | hed i at fare særligt haardt frem | mod de paag, hvorefter hst. svare | Jm. at de paag. har opholdt sig | her siden 7/5-39 og har været | Understøttet af Komm. af 4. Maj | 1933, hvorefter man, da det under de | nuv. For-

hold maa anses for | haabløst at søge de paag. tilbagesendt | til Polen, maa mene, at de bør | løslades fra Vestre Fængsel saaledes | at Sagen sættes i Bero i 3 Mdr. | for at afvente Begivenhedernes Ud- | vikling. | 24/5 - 40 | MK [Mikkelsen Kudsk]«.

Men overbetjent Toxværd ved Fremmedafdelingen ville ikke rette sig efter Mikkelsen Kudsk's henstilling. Der var kommet et brev fra det amerikanske konsulat som oplyste Schulim at han behøvede nye garantibeviser, og at de amerikanske myndigheder gik ud fra at han var i besiddelse af to fødselsattester og to straffebeviser for de sidste 5 år⁴⁵. Det var Schulim ikke, og det vidste overbetjent Toxværd godt. Han prøvede i et sidste forsøg på at komme af med ægteparret, til sekretær Alfred Bethge ved det tyske Generalkonsulat. Bethge udtalte at Niedrig og hustru som jøder ikke kunne forvente at få tilladelse til at rejse til Tyskland, hvorfra Schulim Niedrig i øvrigt var udvist⁴⁶. Derfor skrev overbetjent Toxværd samme dag i sit referat, den 31. maj 1940:

»NIEDRIG har faaet Skrivelse af 28/5-40 fra det her. amrk. Generalkonsulat med Anmodning om at fremskaffe nye Garantibeviser fra U.S.A. da de tidligere er for gammel. - Fra G [eneral]. K[onsulatet]. er oplyst, at Visum forventes til Niedrig og Hustru, naar Garantibeviser, hvilket menes at tage nogle Maaneder under nuv. Forhold, afleveres og Lægeundersøgelse klares.

Niedrig og Hustru anmoder om at komme fri for at bearbejde deres Udvandringsmuligheder. Toxværd O.B.«⁴⁷.

I Justitsministeriet skrev fuldmægtig Troels Hoff og sekretær Erik Hastrup (fig. 111) notater og førte lister over Statsadvokatembedets (A.S.) diskussioner med besættelsesmagten om personer som ønskedes udleveret og først og fremmest af de danske myndigheder. Det er faktisk den eneste kilde man i dag har om disse møder, fordi Statsadvokatens arkiver forsvandt eller blev tilintetgjort efter krigen. I en udateret »Redegørelse vedrørende forskellige Udlændinge, som omgaaende ønskes udleveret til de tyske Myndigheder«, fra første halvdel af juni måned 1940, skrev Hoff blandt andet:

»De er begge udvist fra Tyskland, men de tyske Myndigheder har nu overfor S.A. Harald Petersen erklæret sig villige til at modtage dem; nogen Udleveringsbegæring ses der ikke at foreligge«.

På en maskinskrevet version af Hoff's notat har han selv den 6. juni under disse oplysninger skrevet:

»De vil en af Dagene blive uds. til Polen«⁴⁸.

I sin celle i Vestre Fængsel sad Schulim Niedrig uvidende om at hans og konens skæbne blev diskuteret på højeste sted. Han skrev i frustration over frihedsberøvelsen til overbetjent Toxværd:

»Desuden vil De erindre, at vi har tilbragt hele sidste sommer her i fængslet, og det ville nu virkelig glæde os, hvis vi fik lejlighed til at lære ikke blot københavnervejret, men også københavnerpolitiet fra den venlige side. Vi er dog rede til, så ofte det forlanges, at melde os hos politiet, sågar hver dag«⁴⁹.

Men sagen skulle få en helt anden udvikling. Fuldmægtig Troels Hoff i Justitsministeriet skrev den 5. juli 1940 i et referat:

»Krim. Ass. Odmar oplyser, at Ægteparret vil blive udsendt i Løbet af nogle Dage«.

Dommen var faldet. Schulim og Ruth Niedrig blev ikke udvist til Polen, men til Tyskland den 11. juli 1940. Besættelsesmagten havde givet efter og tog imod to jøder, som de ellers mente at være kommet af med. To dage senere (13.7.1940) skrev en af Justitsministeriets medarbejdere (PH) i samme referat:

»St.adv. for Kbh. medd. At de pgl. er udleveret til de tyske myndigheder i Padborg«⁵⁰.

Det var som om udvisningsmændene skulle overbevise sig selv om at det var lykkedes dem at komme af med Schulim og Ruth, eller måske har nogen stillet spørgsmål til deres udvisning den 11. juli.

12. juli skrev kriminalassistent Odmar ved Københavns Opdagelsespoliti under Statsadvokaten (A.S.) at Schulim og Ruth var blevet anholdt for overtrædelse af fremmedloven og udsendt til Tyskland 11.7.40, samt »Udvisningstilholdet P.E. 118/39 staar stadig ved Magt«⁵¹.

Flensburg – Arbeitseinsatzlager Schloßhofstraße i Bielefeld – Auschwitz

Fig. 35. Gerichtsgefängnis Flensburg i år 2000. Foto V. Ö. Vilhjálmsson.

Efter at to danske kriminalbetjente havde eskorteret det unge ægtepar Niedrig til den dansk-tyske grænse, blev Ruth og Schulim ført til domhusfængslet i Flensburg, hvor de blev holdt inde-spærret i næsten to måneder. Den 12. september 1940 blev de begge transporteret til *Arbeitseinsatzlager Schloßhofstraße* i Bielefeld. Her blev de

registreret med tidligere adresse i »Flensburg, Südergraben«, som er adressen på Gerichtsgefängnis i Flensburg⁵².

Efter at have arbejdet under slavelignende vilkår i Schlosshofstrasse-lejren i Bielefeld blev Ruth og Schulim den 2. marts 1942 deporteret til Auschwitz. Transporten gik over Berlin, hvor 158 jøder fra Norge også blev sluttet til transporten. De norske jøder var blevet sejlet fra Oslo i lastrummet på skibet »Goteland« til Stettin og derfra kørt med tog til Berlin. I Berlin blev alle samlet i en synagoge før afgang til Auschwitz. En overlevende jødisk flygtning på den norske transport, Leo Eitingen, har beskrevet transporten:

»Efter en kort køretur standsede lastbilerne foran en stor bygning. Det viste sig at være den store synagoge i Fasanenstrasse i Berlin, som nu var lavet om til gennemgangstation for forskellige jøde-transporter. En god del mennesker var samlet inde i bygningen da vi kom. Flere kom til senere. Det var mest tyske jøder fra Berlin, der var samlet her. Det var folk i alle aldersgrupper« ...

»Størsteparten af de mandlige tyske jøder var specialarbejdere i den krigsvigtige tyske industri ... Den sidste nat de var i Berlin, blev byen bombet kraftigt. Det begyndte med, at flyalarmen gik, og alle lys blev slukket. De befandt sig i bælgmørke, og alle fik streng besked om at blive hvor de var. Ingen fik lov til at røre sig. Børnene blev angste og begyndte at græde. De voksne trøstede dem så godt de kunne. De var også rædde. En del hysteriske SS-folk løb omkring og råbte og skreg. Så begyndte luftværnskanonerne at lyde. Det lød som om kanonerne var placeret på taget af synagogen, så tæt på syntes kanonerne at være. Men braget fra luftværnskanonerne var ingen ting mod de øredøvende bombeeksplosioner, som nu bragede løs. Hele bygningen rystede. Dette måtte være et stort angreb. Af og til var der et lille ophold i skydningen og eksplosionerne. Så hørte de tydeligvis brummen fra bombeflyene højt oppe, oppe under himmelen i nattemørket. Bombeeksplosionerne tog til i intensitet. Ruderne i synagogen blev knust, og det flød med glas. Mange af fangerne skreg af rædsel, men alle skulle blive siddende. De havde ikke noget valg. Blev de ramt, så blev de ramt. De kunne ikke få det værre end de havde det. Men de blev ikke ramt, mærkeligt nok. Og da de næste morgen blev jaget ud på gaden og op i ventende biler, så de fleste i et glimt hvad der var sket. Rundtomkring på alle kanter hærgede der brande. Brandfolk var i sving, ambulancer kørte frem og til-

bage. En række civile løb forvirret omkring ... På jernbanestationen i Berlin ventede et godstog. Fangerne fra synagogen blev stuvet ind i toget⁵³.

»Vi blev sendt med kreaturvogne stuvet sammen 50 mennesker i en vogn uden hensyn til gamle eller syge. Vi kom til Auschwitz efter 1 1/2 døgn's rejse sent om aftenen. Stationen var omgivet af bevæbnede SS-mænd.

Vi blev stillet op i to kolonner – kvinderne på den ene side og mændene på den anden. Af kvinderne blev der kun plukket nogle ganske få unge piger ud, som vi så blive ført bort til fods, men alle andre kvinder og børn blev kørt bort i lastbiler. Vi mænd blev spurgt af to SS-mænd hvor gamle vi var, og inddelt i grupper efter alder – en fra 18-45 og en over 45 år. Det var en SS Rottenführer og en SS Unterscharführer som ordnede med dette. En SS Hauptsturmführer, det var enten Schwartz eller Aumeyer, stod og kontrollerede det hele. Kun af og til greb han ind, når han mente udvælgelsen ikke var foregået rigtigt. Først blev drengene og de game kørt bort, og til sidst vi⁵⁴.

Det var omtrent 1.500 jøder, voksne og børn, der ankom dagen efter til Auschwitz med denne transport – en af mange transporter til dødslejren den dag. Der blev udvalgt 535 mænd og 145 kvinder til arbejdsopgaver. Mændene fik numrene 104.890 til 105.424 og kvinderne 36.935 til og med 37.079. I alt blev 820 mennesker fra denne transport sendt i gaskamrene og de fleste af dem ved ankomsten⁵⁵. Blandt de udvalgte til arbejdsopgaverne var Ruth og Schulim. Nummeret 105.132 blev tatoveret på hans arm. Begge var nu bragt til en udryddelseslejr, kun få kilometer fra hans hjemby Oswiecim, hvor han 32 år tidligere var født.

Leo Eitinger beskrev i 1946 den procedure, som de mandlige fanger på Schulim Niedrigs transport gennemgik:

»Vi kom til den del af Auschwitz som hedder Buna, og blev modtaget som overalt, med skrig, spark osv. – Efter at have gennemgået de vanlige ceremonier for fanger f.eks. klipning, barbering over hele kroppen, aflevering af samtlige ejendele, bortset fra brillerne, som var det eneste vi fik lov til at beholde, blev vi efterhånden tatoveret med vores fangenummer på armen, og næste dag sat ind i arbejdet⁵⁶.

Fig. 36. Schulim Niedrig med sin anden kone, Ursula (født Meyer), og datteren Monika. Foto Franklin Niedrigs samling.

Fig. 37. Schulim Niedrig, eller Fritz Niedrich og »Fritz the Tailor«, som han bedre var kendt som af sine medborgere i byen Hamilton i staten Ontario i Canada. Her foran sin butik efter at han flyttede til Toronto i 1983. Foto Franklin Niedrigs samling.

Død og liv

To unge mennesker på flugt endte i Auschwitz. Havde det ikke været for et lille ryk i K.U.s dør i Købmagergade, ville deres historie måske have været ganske anderledes.

Den unge Ruth Niedrig blev bidt ihjel af SS-soldaters vagthunde i Auschwitz kort tid efter ankomsten i 1942⁵⁷.

Schulim overlevede på mirakuløs vis det næsten 2 år lange ophold i Auschwitz, trods slavearbejde bl.a. med kemikalier i Buna.

Grunden til at Schulim overlevede Auschwitz, kunne ifølge hans familie være at han som ung havde været medlem af et socialistisk parti i Berlin. Da han kom til Auschwitz, mødte han en gammel ven fra den tid. Den tyske ven havde skiftet over til den mere tidsrigtige nationalsocialisme og fungerede som fangevogter i lejren. Denne mand beskyttede ham efter sigende i Auschwitz⁵⁸.

Den 26. januar 1945 stod Schulim Niedrigs navn på en liste over fanger der blev flyttet fra Auschwitz til Buchenwald. Han blev befriet i Buchenwald den 11. april 1945⁵⁹. Han blev igen flyttet til Bielefeld, hvor han den 8. december 1945 blev gift med Ursula Meyer, en jødinde fra Berlin. De fik en datter, Monika, i 1946. De flyttede fra Bielefeld i juni 1947⁶⁰. Derefter boede de i Sverige i nogle år, før de flyttede til Canada, hvor de længst var bosat i byen Hamilton i Ontario. Der tog Schulim fornavnet Fritz og ændrede efternavnet en lille smule til Niedrich. I Hamilton var han kendt af de lokale som *Fritz the Tailor*, og han åbnede en butik med det navn i 1960⁶¹. Han flyttede i 1980'erne til Toronto, hvor han døde af et hjerteanfald foran sit hus i 1987.

Fig. 38. Fra stenafsløring i Bielefeld den 16. august 1998. Stenene bærer navnene på alle kendte jødiske fanger i Bielefeld, i alt 1.841. Ruth og Schulims navne er indgraveret i en af de to sten som beboerne i Bielefeld går forbi hver gang de ankommer til eller forlader byens banegård. Foto venligst stillet til rådighed af Brigitte Decker, Bielefeld⁶⁵.

Udvisningstilholdet bortfaldet – sporene slettes?

Schulim Niedrig tog aldrig kontakt med de danske myndigheder efter krigen. Ifølge hans udlændingesag kom han heller aldrig til Danmark efter udvisningen. I 1963 kom såvel Schulim Niedrig som Ruth Fanni Niedrig, som så mange af de andre mennesker der blev udvist af danske myndigheder, igen i de samme embeders søgelys. De oprindelige kartotekskort for deres udlændingesager blev udskiftet med nye kort, som var forsynet med et stempel der tilkendegav at »Udvisningstilholdet var bortfaldet«⁶².

Dette nye kartotekskort giver umiddelbart det indtryk at alt er i orden, og at personerne måske har været i landet igen. I modsætning til nogle af de andre jøder der blev udvist til Tyskland i perioden 1940-44, optræder Schulim og Ruth Niedrig på et fortroligt register som Rigspolitiet lod trykke allerede i 1952. Registret byggede for det meste på navne på udviste fra Dansk Politi Efterretninger (D.P.E.). Schulim og Ruth Niedrig stod indført i D.P.E. Nr. 161 af 1940, hvori deres anholdelse den 4. maj og udsendelse til Tyskland i juli 1940 blev udtrykkeligt registreret⁶³.

Rigspolitichefens liste fra 1952 skulle tilsyneladende være et udtømmende register over alle udlændinge, herunder nordiske statsborgere, som i tiden 1. januar 1928 til og med 30. september 1952 var blevet udbragt eller udvist fra Danmark i henhold til straffeloven eller med tilhold efter fremmedlovens paragraffer⁶⁴. Men eftersom langt fra alle udvisninger af Danmark blev registreret i D.P.E., er listen ikke fuldstændig.

Ernst Platzko

»En respektabel Mand helt igennem«

Ernst Platzko⁶⁶, født den 1. april 1882 i Nové Mesto i Slovakiet – død den 16. oktober 1942 i KZ-Sachsenhausen⁶⁷.

Fig. 39. Platzko-børnene i Wien: fra venstre Jana, Karl, Greta og Edith. Fotoet er taget efter moderens død i 1925. Foto i familien Platzkos eje.

Den 7. april 1940⁶⁸ anløb et skib fra England Københavns havn. En af passagererne var den 58-årige forretningsmand Ernst Platzko, en distingveret herre, der altid havde været en kærkommen gæst i Danmark. Ernst Platzko havde ventet længe på at få tilladelse til at komme til Danmark. Han var tjekkisk jøde, der havde levet og arbejdet det meste af sit liv i Wien⁶⁹. Han havde været enkemand i mange år og havde fire voksne børn, tre døtre og en søn. Han og sønnen, Karel (senere Karl), som var yngst i børneflokket, flyttede i 1937 til London, ét år før Østrig blev indlemmet af nazisterne⁷⁰.

Fig. 40. Ernst Platzko, 1925. Foto i familien Platzkos eje.

Til København medbragte Ernst Platzko kollektioner fra nogle af Londons kendte modehuse, såsom »Princalm Mantels Ltd.« og »Feudals«. Da han havde fået sit lager af engelsk overtøj og pelsvarer gennem tolden, begyndte endnu en af hans mange forretningsrejser i Skandinavien.

Han kan næppe have haft fantasi til at forestille sig at han to dage senere ville være fanget i Danmark, spærret inde af Hitlers hære, som han havde været så forudseende at flytte fra til England inden Østrig blev opslugt af Tyskland i marts 1938.

Ernst Platzko var en længe ventet gæst for en række af Københavns fineste forretninger. I Platzkos udlændingesag, nr. 74.786, som påbegyndtes den 4. april 1939, redegjorde kriminalbetjentene for hvad forskellige disponenter i københavnske varehuse havde at sige om ham, for at fremme hans ansøgning om ti dages indrejse- og opholdstilladelse til en forretningsrejse. Varehusene ville gerne have ham herop. De havde handlet med ham før og trængte alle i højeste grad til engelske varer.